

УДК 373.2.015.31:75(477)

Дронова О.О.

ВИКОРИСТАННЯ „ПЕРСОНАЛІЇ” МАРІЇ ПРИЙМАЧЕНКО У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБУДЖЕННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Постановка проблеми. Інноваційні процеси в дошкільній освіті ми пов’язуємо з пошуком ефективних шляхів відкриття дитині можливостей для саморозвитку та соціалізації через активне пізнання нею світу, культури, мистецтва. Актуальною проблемою для нашого дослідження стала розробка педагогічних технологій, адекватних феномену дошкільного дитинства.

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли процеси глобалізації охопили всі сфери людської діяльності, особливо гостро стоять питання соціального взаємовпливу та взаємопроникнення різних культур. Носієм культури та її унікальним знаком вчені визначають персоналію. Це особливий вид символу, який несе інформацію щодо пріоритетів соціальної діяльності відомих людей, результатом якої є універсальні цінності. Значення персоналії в

сучасній культурі полягає у здатності замінювати собою соціокультурні цінності та орієнтири і репрезентувати їх у особистісно-прецедентній формі в процесі міжкультурної комунікації. Ми зацікавились персоналією народної художниці України Марії Приймаченко, і почали вивчати можливості розробки педагогічної технології пробудження художньо-естетичної активності дітей дошкільного віку на її змісті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технології „творчого пробудження” особистості належать до експериментальної педагогіки („активної”, „спонтанної”), орієнтованої на розвиток сенсорної сфери дитини та занурення її у творчу лабораторію мистецтва на підґрунті індивідуальних життєвих вражень (Е.Віллемс, М.Мартено, М.Монтессорі, К.Орф, та інш.).

Вихідну теоретичну позицію ми знайшли у роботах психолога В.М.Дружиніна. Вчений відмічає: „Цілком ймовірно, щоб творити, треба засвоїти зразок активності людини-творця, шляхом наслідування, вийти на новий рівень оволодіння культурою і прямувати самостійно далі” [4, с.161].

Наслідування – один з найбільш елементарних та генетично ранніх способів та механізмів засвоєння і передавання соціального досвіду (І.М.Сеченов, І.П.Павлов, О.В.Запорожець, Ж.Піаже, В.О.Просецький, А.Валлон, В.С.Мухіна та інші). Насамперед, Л.С.Виготський є засновником теорії, яка показує, як „через інших ми стаємо собою” [1].

Формулювання цілей статті. В цій статті ми представляємо педагогічну технологію пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років, змодельовану на матеріалі персоналії Марії Приймаченко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художньо-естетична активність пробуджується в людині при сприйманні Краси в усіх формах її існування. Ними є природа, мистецтво, людина у її багатомірних стосунках зі світом. Уміння бачити, відчувати і переживати красу, виражати себе та своє світосприймання у художній творчості є щедрим дарунком Людині від Природи, для подовження та покращення якості її життя (Р.Арнхейм, М.М.Бахтін, М.О.Бердяєв, О.В.Буткевич, М.С.Каган, В.Ф.Мартинов, В.Хогарт, Б.П.Юсов та ін.).

Розвиток художньо-естетичної активності особистості є визнаним пріоритетом дошкільного виховання. Завдання педагога полягає в тому, щоб допомогти дитині увійти у світ Краси, творчості, художньої культури (А.М.Богуш, Н.В.Гавриш, О.О.Дронова, О.Л.Кононко, Р.М.Чумічева та ін.). Адже мистецтво є сферою „високої” культури, яка доступна і відкрита дитині для освоєння.

У пошуках засобів об’єктивації ідеї цілісності особистості В.Штерн запропонував так званий *персонологічний підхід*, центром уваги якого виступала персону як жива, унікальна цілісність, спрямована на реалізацію мети й відкриття світу. На думку автора, особистість як цілісність не зводиться до суми її компонентів, вона характеризується здатністю активно впливати на життя. Вчення В. Штерна було провісником психологічних напрямів, відомих у науці як „персоно логічний”, „гуманістичний”, „феноменологічний”, „екзистенціальний”.

Ми поділяємо думку Л.Т.Левчук, що глибокий аналіз мистецтва неможливий без вивчення проблеми „митець та його час”. Епоха створює митця, визначає його етичні та естетичні ідеали. Вона ж примушує митця мати певне громадянське обличчя, зумовлює політичну та філософську насиченість його образів. Усі інші чинники творчого процесу є другорядними. Відірвати митця від ґрунту, який живить його, означає вкрай примітивізувати, спростити розуміння творчого процесу як акту самовираження.

Життя і творчість народного художника України, лауреата Державної премії УРСР ім. Т.Г.Шевченка Марії Оксентіївни Приймаченко – явище самотнє, неповторне, як мистецтво кожного з великих майстрів. „Народжені, здається, самою землею, вони поєднують у своїй особі прагнення багатьох поколінь, дають їм найповніший художній вираз завдяки своїй індивідуальності, своєму таланту”, - відмічає Н.Велігоцька [5, с. 5]. Творчість М.Приймаченко цілісна і надзвичайно багатогранна. Мисткиня малувала, вишивала, захоплювалася керамікою, віршувала.

Зроблений нами біографічний, персонологічний та контент-аналіз творчості Марії Приймаченко дозволив висунути наукову гіпотезу про наявність в ній потенціалу для пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років. Художні твори мисткині, її спогади про своє життя і творчість містять у собі імпліцитні педагогічні смисли, ідеї, які пройшли апробацію у родині Приймаченків, художній школі Марії Приймаченко, в сучасній практиці дошкільного виховання. Це дає підстави говорити про можливість вибудовування „педагогічної концепції Марії Приймаченко”.

Педагогічний потенціал персоналії Марії Приймаченко, за нашим визначенням, полягає у:

- особі мисткині, яка є прикладом позитивної життєтворчості, зразком художньо-естетичного світосприймання, творчої активності, фантазії, художньої інтуїції і глибокої любові до природи свого краю;

- творчому процесі, унікальній „техніці Марії Приймаченко”, яка виконувала свої роботи у жанрі „примітивізму” – такого близького дитині, характерного для малювання дошкільників;

- змісті її творів, художньо-естетичні властивості яких є зрозумілими дітям 5-6 років (це казково-фантастичні, розкішно-декоративні звірі, такі ж квіти; орнаментальні композиції, побутові сценки життя людей);

- матеріали та стилі образотворення, якими користувалася мисткиня у своїй творчості.

- емоційності сприймання творів Марії Приймаченко дітьми 5-6 років (вони цікавляться, захоплюються образами та барвами, розуміють їх, несвідомо прагнуть наслідування і фантазують самі у малюванні та ліпленні, ставленні до світу).

Впродовж констатувального експерименту ми переконалися в тому, що багато чого у поведінці та особистості дитини виникає внаслідок спостереження за поведінкою інших. Аналіз отриманих даних дозволив визначити умовні рівні усвідомлення дитиною 5-6 років креативно-розвивального феномену „наслідування”, як елементу художньо-естетичної

активності, а також – умовні рівні усвідомлення феномену „творчість”. Поміж них виокремлювався низький рівень як переважаючий.

Було зроблено висновок, що проблема полягає у педагогічній технології пробудження художньо-естетичної активності, яка покликана забезпечити дитині можливість для оволодіння зразком креативної поведінки і переходу на більш ефективний ступінь образотворення.

У проектуванні педагогічної технології ми спиралися на думку психолога М.М.Гнатко, який правомірно вважає, що „наслідувачами залишаються ті, хто наслідує погано” [2]. Для того, щоб вийти на рівень творчих досягнень, треба, щоб творчість стала особистісним актом, щоб потенційний творець вжився у образ іншого творця, і це емоційне приймання іншої особи як зразка є необхідною умовою подолання наслідування і виходу на шлях самостійної творчості. На цих позиціях і вибудовувалася наша концепція педагогічної технології.

Педагогічна модель Марії Приймаченко: „З великою радістю і задоволенням працювала Марія Оксентіївна з дітьми. Її педагогічна „модель” є простою і зрозумілою: „Природа – вчитель. Малюй, як весна, - спочатку викине дрібну травичку, а там і жовтець крапне. Пізніше додасть рожевого, пустить хмарку бузкову. Дивись, як малює весна, і вчися, пробуй теж саме малювати...”.

Найменші малювали лозинкою на землі, старші – олівцями та аквареллю. З природженим педагогічним тактом Марія Оксентіївна ніяк не обмежувала фантазію та уяву дітей, зберігала свіжість та безпосередність їхньої безхитрісної творчості, і дуже скоро про „школу Приймаченко” заговорили. „Я навчаю їх малювати квіти, звірів, птахів. Я навчаю їх тому, щоб кожний, хто малює, завжди приносив радість людям, щоб в кожному їхньому малюнку було найголовніше, що є дорогим усім радянським людям: справедливість і доброта”, - говорила М.Приймаченко [6, с.100].

Експериментальна програма „Дитина у просторі творчості Марії Приймаченко” і адекватна їй *педагогічна технологія* складалася з наступних блоків: *Перший блок (мотиваційний)*. Мета: мотивувати художньо-естетичну активність дітей через ознайомлення з творами Марії Приймаченко. *Другий блок (культурно-пізнавальний)*. Мета: стимулювати пізнавальну художньо-естетичну активність дітей через зацікавлення творчістю Марії Приймаченко. *Третій блок (художньо-естетичний)*. Мета: стимулювати емоційний компонент художньо-естетичної активності дітей через наслідування творчого процесу Марії Приймаченко. *Четвертий блок (дослідницький)*. Мета: стимулювати інтелектуальний компонент художньо-естетичної активності дітей через ознайомлення з творчим способом Марії Приймаченко. *П’ятий блок (емоційно-рефлексивний)*. Мета: стимулювати потребу дитини у самовираженні та визнанні через підтримку художньо-естетичної активності, ініціатив та імпровізацій дітей щодо змісту, форм та способів сприймання, оцінювання та художнього відображення явищ та елементів світу.

Методичне забезпечення складалося: розглядання та обговорення художніх творів; розповідь як коментар, зразок, настанова педагога; творчі завдання, художньо-дидактичні ігри, ігри-вправи на ідентифікацію та інше.

Наведемо для прикладу фрагмент програмно-методичного модуля. *Третій блок (художньо-естетичний). Мета:* стимулювати художньо-естетичну активність дітей через наслідування творчого процесу Марії Приймаченко. *Інформація, яка транслюється педагогом:* „Я пропоную вам спробувати піти шляхом творчості Марії Приймаченко. Я придумала для вас гру: „Де Марія теми картин шукала”. Ось послушайте, що я прочитала про пані Марію... Рушаймо у подорож до природи... Давайте запитаємо наші очі: „Що ви бачите?”, наші вушка: „Що ви чуєте?”, наші долоньки: „Що ви відчуваєте?”, наші носи: „Який запах ви чуєте?”, наш язичок: „Який смак він відчуває?”. Давайте пограємо „В уяву, фантазію, казку”, створимо малюнки за нашими відчуттями, наприклад: „Запашна квітка”, „Банановий звір”, „Сонячні Соняшники”, „Квіти України”, „Веселковий дощ”, „Розквітла калина”, „Весняний птах” та інші.

Методичне забезпечення: екскурсії-подорожі у природу „В пошуках краси”, сенсорно-перцептивні вправи, асоціативні тренінги, творчі завдання.

Інформація для педагога: „Від „Синього лева” зовсім близько до зображень тварин, яким у природі і назви немає і яких вона називає коротко та просто: звір. А щоб легше було їх розрізнити, визначає колір – „Рожевий звір”, „Помаранчевий звір”, „Синій...”, „Зелений...”, „Коричневий...”, „Чорний...”. Ще є „Звір з мавпочкою”, „Зубач”, „Рябий цуцик”, „Звір у червоних чоботах”, „Казковий звір”, „Болотний...” та інші (*згадаймо тест „Казкова тварина”, „Неіснуюча тварина”, за допомогою якого виявляють, наприклад, дитячу креативність*) У кольоровій стихії художниця відкриває безмежний простір для вираження свого світосприймання і пантеїстичного захвату перед всепідкорюючою красою живої природи.

Вишикувані у єдиний зображальний ряд, „квіти” утворюють величезний гербарій Приймаченко, який має дуже мало подібностей зі справжнім гербарієм. З діалогу з Марією Приймаченко: „Чому Ви не малюєте справжніх квітів?

- А навіщо? Ви ж їх бачите...
- А Ви ніколи не писали квіти таким, які вони є, з природи?
- ...Тільки вони в мене кожного разу зацвітають по-новому.

У відповідності з народними уявленнями художниця бачить у квітах всеосяжну поетичну метафору світла, життя, краси, і тому її мало хвилюють „окремі випадки” (волошки – символ любові, маки – зради, жоржини – перемоги та ін.) і ще менше ботанічна правильність зображення. В цих інакомовностях рішуче домінує свідомий орієнтир не на відтворення квітів як таких, а на алегоричний їх смисл.

В цьому плані характерною є пристрасть Приймаченко до зображення соняшників – яскраво жовтих квітів з численною кількістю темного насіння: своєрідного переосмислення стародавнього солярного знаку, філософічно

сповнений образ сонця, родючості, вічного коловороту життя – народження, вмирання, відродження”.

У експериментальній роботі брали участь діти шостого року життя з дошкільних навчальних закладів № 403 „Козачок”, м. Донецька, № 30 „Казка” м. Слов’янська Донецької області, педагоги та батьки. Обробка отриманого експериментального матеріалу дозволила зробити висновки.

Висновки. Наслідування способу світосприймання і ставлення до світу, пояснення краси; мислення, творчих дій художника виступає механізмом актуалізації самостійних дій дитини на етапах пробудження її художньо-естетичної активності. Цими етапами є: емоційно-образне світосприймання, мотивація образотворення, створення малюнка (розвиток задуму, пошук і вибір матеріалу і способу зображення, композиційного та колористичного рішення малюнка; вибір способу досягнення образно-естетичної виразності).

Педагогічна технологія, у цілому, сприяла розвитку у дітей таких ознак активності, як спостережливість і вибірковість; активність мислення та образної пам’яті, уяви і фантазії.

Важливим стимулом художньо-естетичної активності в умовах експерименту виявився інтерес дітей до персоналії Марії Приймаченко. Впродовж експерименту цей інтерес мав певну динаміку: від інтересу до яскравих, колоритних, барвистих творів – до їх змісту – процесу створення – особи автора, Марії Приймаченко. Наступним етапом стає рішення, яке має прийняти дитина: наслідувати чи ні. („Хочу навчитися – чи не хочу”, „Подобається – чи не дуже”, „Переконливим для дитини є зміст та форма подачі фактів з життя художниці – чи ні”, „Надихає на власну художньо-естетичну активність – чи ні”).

Така динаміка обумовлена позицією дорослого (педагога, батьків), який транслиував дитині *зразок особистої зацікавленості* творчістю майстрині своїми продуманими та ретельно підготовленими, „інтригуючими” розповідями. Вони стимулювали пізнавальну активність дитини та ідентифікацію з особою художниці.

Визначену динаміку ми вважаємо перспективною в дошкільному віці. Діти 5-6 років засвоюють зразок художньо-естетичної активності, креативної поведінки, способу творчості дорослого поетапно. Першим етапом є ознайомлення з візуалізованим продуктом творчості художника. Важливою умовою виступає організація його презентації як „проживання” і „переживання” дитиною, з глибоким зануренням у зміст та форму твору.

Ефективність педагогічної технології пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років на матеріалі творчості Марії Приймаченко *обумовлена:*

- усвідомленням педагогами художньо-естетичного потенціалу персоналії Марії Приймаченко;
- відбором змісту для професійної діяльності, спрямованої на пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років;
- організацією культурно-освітнього простору для забезпечення дитині можливостей ідентифікації з особою мисткині;

- компетентністю дорослих (педагогів, батьків, психологів) у питаннях рушійних сил творчості М.Приймаченко; оволодінням зразками креативної поведінки художника і уміння демонструвати дітям ці зразки в процесі малювання, декоративного розпису, ліплення, вишивання тощо.

Особливу увагу треба приділити навчанню педагогів „зчитувати” педагогічні смисли з художніх творів та біографії народної художниці; забезпечити набуття ними досвіду контент-аналізу твору, досягти розуміння особливостей творчого процесу, техніки та творчої манери майстрині.

Введення дітей у світ творчості народної художниці з неординарним художнім світосприйманням, уявою та мисленням, своєрідна презентація дитині особи мисткині як зразка художньо-естетичної активності поступово змінювало самоусвідомлення дитини, образ „Я”, відкривало для педагога нові можливості для стимулювання уяви, пізнавальної активності і образотворчості.

Дитина кожен день живе як вперше. Вона має свої уявлення про красу, свої думки про неї та пояснення. Тому дитяча творчість і творчість народної художниці Марії Приймаченко дуже близькі.

Образ Марії Приймаченко, її творчість, продумано візуалізовані педагогом та презентовані ним дітям, надихали малюків на вільну творчість, яка засвідчувала новий рівень художньо-естетичної активності. Ефективними є наступні форми та методи педагогічної роботи: створення „Музею Марії Приймаченко”, експозиції творів художниці, мистецтвознавчі розповіді, „подорожі у світ Марії Приймаченко”, художньо-дидактична гра „Де пані Марія теми для своїх картин шукала” та інші.

Вивчаючи творчість Марії Приймаченко у контексті нашого дослідження, ми дійшли висновку, що зовсім непростий та неоднозначний її творчий світ; як і в кожного великого художника, він непізнаний до кінця, ми лише торкаємося його.

Перспективою для подальших досліджень ми визначаємо взаємозв'язок між наслідуванням художника і власною художньою творчістю дитини в старшому дошкільному віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Психология искусства / под ред. М.Г.Ярошевского / Л.С.Выготский. – М., 1987. – 344 с.
2. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явление подражания / Н.М.Гнатко.– М., 1994. – 43с.
3. Дронова О.О. Педагогічна технологія „творчого пробудження” особистості в художньо-естетичному вихованні дошкільників / О.О.Дронова // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: матеріали 5-х міжнар. пед. читань, 2 квітня 2009 р. / зб. наук. пр. – Херсон, 2009. – С. 100-102.
4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н.Дружинин. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 368 с.
5. Марія Приймаченко: альбом / авт. упоряд. Н.І.Велігоцька. – К.: Мистецтво, 1989. – 132с.

6. Островский Г.С. Добрый лев Марии Приймаченко / Г.С.Островский. – М.: Советский художник, 1990. – 208 с.
7. Піскова Ю.Є. Педагогічна технологія пробудження художньо-естетичної активності дітей 5-6 років на матеріалі творчості Марії Приймаченко / Ю.Є.Піскова, О.О.Дронова // Пошуки і знахідки: Матеріали наук. конф. СДПУ / уклад. В.К.Сарієнко. – Слов'янськ: Друкарський двір, 2011. – С. 174-177.

АНОТАЦІЯ

Дронова О.О. Використання „персоналії” Марії Приймаченко у педагогічній технології пробудження художньо-естетичної активності старших дошкільників. В статті автор теоретично обґрунтовує та експериментально доводить можливість та ефективність використання методу „персоналії” в педагогічній роботі з дітьми дошкільного віку. Зміст статті складають навчальна програма та педагогічна технологія.

Ключові слова: „персоналія”, навчальна програма, педагогічна технологія, „пробудження”, художньо-естетична активність, дошкільна освіта.

АННОТАЦИЯ

Дронова О.О. Использование «персоналии» Марии Приймаченко в педагогической технологии пробуждения художественно-эстетической активности старших дошкольников. В статье автор теоретически обосновывает и доказывает экспериментально возможность и эффективность использования метода «персоналии» в педагогической работе с детьми дошкольного возраста. Содержание статьи составляют учебная программа и педагогическая технология.

Ключевые слова: «персоналия», учебная программа, педагогическая технология, «пробуждение», художественно-эстетическая активность, дошкольное образование.

SUMMARY

Dronova O.O. Use of Maria Priymachenko „personalia” in pedagogical technology of artistic-aesthetic activity awakening of senior under-fives. In the article the author theoretically grounds and experimentally proves possibility and efficiency of method of „personalia” use in pedagogical work with preschool children. The content of the article includes the syllabus of insrtuction and pedagogical technology.

Key words: „personalia”, syllabus of insrtuction, pedagogical technology, „awakening”, artistic-aesthetic activity, preschool education.